

Gardshistorie for Hexeberg 1

Thor Hexeberg har skrevet gardshistorien til en rekke gardar i Sørum. Vi har fått forfatterens tillatelse til å trykke disse her i Artikler fra Blaker og Sørum historielag. Og siden arbeidet med en samlet nærings- og bosettingshistorie for Sørum nå er på trappene, synes vi det er viktig å få distribuert materiale knyttet til dette arbeidet til alle medlemmene til kritisk gjennomlesning. Kanskje kan det også inspirere noen til å gå løse på egne notater en har liggende et sted.

Thor Hexeberg startet i 1992 med utgivelse av gardshistorien for Hexeberg. Dette var naturlig siden han selv har slektninger på alle de nåværende fire Hexeberg-gårdene. Han har fått nødvendige opplysninger fra sine slektninger, og har ellers brukt Andreas Holmsens materiale når det gjelder middelalderhistorien. Han takker i et forord også Per Otto Asak for meget verdifull hjelp. Vi har måttet dele gardshistorien i to. Del to kommer i neste utgave.

Hvor kommer navnet fra?

Hexeberg ligger på leirgrunn helt i utkanten av Frogner, anneks til Sørum. Når betegnelsen Hexeberg brukes i det følgende, menes den såkalte navnegarden, altså hele det området som dekkes av ett gardsnavn.

Grensene går i sør mot Semmerud med en bekk som dele. I øst grenser garden mot Leira og i nord-øst og nord mot Gjermåa og Gjerdrum. I vest går grensen mot Gjerdrum opp på fjellet.

Navnet Hexeberg er ikke forklart. Men det har ikke som mange tror noe med heks (trollkvinne) å gjøre, ettersom dette

ordet i norsk er kommet fra tysk lenge etter at garden fikk sitt navn. I denne beretningen er brukt formen Hexeberg, slik familien skriver navnet, selv om formen i den offisielle matrikkelen er Hekseberg. Den eldste staveformen av navnet vi kjenner er Hixsabergh. Denne formen stammer fra den såkalte Rødeboka, som er Oslo-bispen Eysteins fortegnelse over kirkegods i 1390-årene. I flere hundre år senere er navnet skrevet med x, ikke ks, så vi har lang tradisjon med skrivemåten.

Som nevnt har ingen sikkert greid å tyde navnet, men i Gjerdrum-boka står det at en bekk fra fjellet het Heksa. Dette er nevnt i 1684 i forbindelse med en deletvist i Gjerdrum. Navnet er visst kjent ennå.

Både i bygdeboka for Sørum og Gjerdrum står det at navnet opprinnelig trolig ble brukt om selve fjellet. Når så garden under åsen ble ryddet, sannsynligvis før år 1000, fikk garden dette navnet, og fjellet måtte få et tillegg til navnet og ble altså hetende Hexeberg-fjellet.

I Gjerdrum-boka står det at også navnet Vardfjellet ble brukt, og på Hexeberg bruker en betegnelsen Vardåsen. Det regnes for sikkert at det har vært en varde på fjellet. En varde kan ha vært en oppstabling av stein som har tjent som merke av et eller annet slag, kanskje også som vete, dvs. en stabel med ved som ble tent som varsel ved fiendtlige innfall. Det kan jo passe bra, for et slikt bål ville ha vært synlig i flere bygdelag. Peder C. Asbjørnsen vanket en god del i Sørum og Gjerdrum i forbindelse med innsamlingen av eventyr og sagn. Han nevner at han så en vardehytte "fra krigens tid" oppe på fjellet.

Det finnes også merker etter gravrøyser på Hexeberg-fjellet. Disse røysene var gravplasser og stammer sannsynligvis fra bronsealderen (ca. 1800 - 500 f.Kr.). Birger Kirkeby skriver i Gjerdrum bygdebok at "det var et veldig arbeid å frakte fram all denne steinen, for røysene hadde anselige dimensjoner, og det er derfor klart at bare noen få i samfunnet kunne få en slik begravelse. Det kan ikke ha vært andre enn bronsealderens fremste

menn, høvdingene og medlemmer av deres ætter." Kirkeby nevner videre at det kan ha vært knyttet en religiøs betont dødskultus til navnet Hexeberg.

Veien til Hexeberg

I dag går veien fra Frogner-brua langs Leira til den passerer Søndre Hexeberg. Et kart fra 1818 viser at veien tok av nordover et stykke vest for Rud og gikk forbi Tømmereggen til Esval. Derfra gikk det en vei opp til en vei langs fjellet og en annen til Semmerud, og fra Semmerud igjen opp mot fjellet. En gren av denne veien svingte så nord og østover til Hexeberg-gardene og ned til Gjermåa. Det er fremdeles tydelige merker ved fjellkanten etter den gamle veien som ennå er kjørbær i lange strekninger.

Einar Hexeberg, født i 1897, forteller at den nye veien slik vi i store trekk kjenner den i dag, ble bygd omkring 1900. Jens Hexeberg ville ha veien til Nedre Hexeberg, men den ble lagt til Oppigarn. Veien til Nedre Hexeberg gikk over Oppigarn til 1990, da en ny vei ble bygd fra Enga og direkte fram til de to gardene Nedre Hexeberg.

Det er nevnt dragonkvarter på Hexeberg allerede i 1690. En dragon var en rytter som opprinnelig kjempet både til hest og til fots. Et dragonkvarter var altså tilholdssted for en dragon. I 1760-årene er Jon Klemetsen på Øvre Hexeberg kalt dragon.

På Måsan på fjellet har det vært drevet torvdrift. Det begynte visst i 1870-årene og var et aksjeselskap med Esval, Hexeberg-, Rud- og Frogner-gardene som eiere. Stikkingen av torv ble utført som pliktarbeid.

Allerede i 1854 var jernbanen ferdig gjennom Frogner, og en skulle tro at alle gardene brukte den til melketransport. Men på Hexeberg-gardene foretrakk de å frakte melka til Kristiania selv med hest. Karl Th. Hexeberg, som var født på Søgarn i 1881, fortalte at han i sin ungdom kjørte melk med hest til byen. Til loket på 50 liters spannet var det festet et mindre spann med ca. 6 liter fløte. Dette fløtespannet stod altså nedi

melka. Årsaken til at de ikke brukte jernbanen var nok delvis å spare frakt. Dessuten hadde Hexeberg-gardene fra gammelt faste kunder i utkanten av byen som på denne måten fikk melka direkte fra kjente produsenter.

Den eldste historien

Som allerede nevnt er det rimelig å anta at Hexeberg ble ryddet før år 1000, men noe sikkert vet vi ikke om dette. Men garden er i hvert fall svært gammel. Professor Andreas Holmsen, som har skrevet middelalderhistorien for gardar i Sørums, men at i tiden før Svartedauden (ca. 1350) kan det ha vært to gardar her, og at den ene ble lagt ned etter pesten. Hexeberg betalte nemlig dobbelt "fullgardsvissøre" (en skatt) i 1577, og det er derfor Holmsen har trukket denne konklusjonen. Men de to gardene kan ikke ha vært større enn at de så vidt nådde fullgardsmålet. Hvis det var to fullgarder her før 1350, kan de to gardene ha svart til Øvre og Nedre Hexeberg, men dette er bare en gjetning.

Om eierforholdene inntil 1600-årene skriver Holmsen at den eneste gammelnorske eieren vi kjenner er presten ved Gjerdrum kirke. Han eide i slutten av 1300-årene ½ markebol i garden, og denne skylda ble i nyere tid 5 lispund tunge. Denne eiendomsparten ser ut til å forsvinne ut av dokumentene. I 1577 er 15 lispund ført opp som "gammelt krongods", dvs. gods som kongen har fått på egne vegne og ikke som overtaker av kirkelig gods. Det gjelder trolig bondegods som er blitt forbrudt til kongen i tiden nærmest før 1577. I 1616 og senere er skylda av denne parten bare ½ skippund (10 lispund) tunge uten bygsel.

I 1720-årene, etter den store nordiske krig, solgte kongen en mengde gardar og gardparter for å skaffe penger. Parten på 10 lispund tunge i Hexeberg solgte han til kaptein Kristian Leth for 70 riksdaler i 1728. Samme året solgte Leth denne parten til de tre brukerne på Hexeberg; Nils Iversen, Torbjørn Brynildsen og Klemet Jonsen for 107 riksdaler. Dermed var de tre brukerne

selveiere på en del av garden, men fortsatte som leilendinger på resten.

Leilendingsgarden Hexeberg

Storparten av garden, 1 skippund tunge + 1 ½ bismerpund smør med bygsel over hele garden, var kommet under Oslo domkirke en gang i senmiddelalderen, og etter reformasjonen (1537) hørte denne delen til "skolemesteren" i Oslo, dvs. den senere Katedralskolen.

I løpet av middelalderen ble de fleste gardene i Norge helt eller delvis leilendingsgarder. Hvorledes det har skjedd akkurat for Hexeberg vedkommende, vet vi ikke, bortsett fra Holmsens antydninger. Det var Katedralskolen, kongen og presten i Gjerdrum som eide hver sin part i Hexeberg omkring 1600. Men det betyr ikke at de tre eierne kunne peke ut hver sin part av garden som sin eiendom. Garden ble drevet som en enhet, men brukeren måtte altså svare landskyld til tre forskjellige eiere.

Flere steder i denne gardshistorien er betegnelsen skyld benyttet. Det dreier seg ikke om skyld i betydningen gjeld i moderne forstand, men om landskyld. Landskyld var den avgiften en leilending skulle svare årlig til eieren av en gard for å få bruke den. I 1600-årene var de fleste bøndene i Norge leilendinger. Det gjaldt også brukerne av Hexeberg. Det er bl.a. derfor det er vanlig i en gardshistorie i dag å skille mellom eier- og brukerhistorie.

I gammelnorsk tid var det vanlig å uttrykke størrelsen, eller verdien, av en gard i det såkalte boltallet. Hvis en gard var på 1 markebol, betydde det at leilendingen skulle svare en avgift som tilsvarte en forngild mark (en myntenhet) årlig til eieren for å bruke garden. En gard måtte være på minst 2 markebol for å være det man kallte fullgard.

I nyere tid ble skylda uttrykt i tunge (i praksis korn eller malt) og smør. Tungeskylda ble målt i skippund, som i 1600-årene var 185 kilo, senere 160 kilo. Et skippund ble delt i 20 lispund. Smøret ble målt i bismerpund, og et bismerpund var ca. 6 kilo. Verdien av et skippund tunge svarte

til 3 bismerpund smør. Svært ofte, og det gjaldt også Hexeberg, var det flere eiere til en gard. Når det var flere eiere, var regelen den at den som eide mest "rådet bygsel" (ofte skrevet bøxel), og det betyr at vedkommende kunne bestemme hvem som skulle få bygsele garden.

Men selv om garden helt eller delvis var en selveiergard, fikk garden likevel sin skyld som uttrykk for hvor verdifull den var. Denne skylda var viktig, for i mange tilfeller ble den brukt som grunnlag for skatt og andre avgifter.

Omkring 1650 var eierforholdene på Hexeberg slik: 1 skippund tunge + 1 ½ bismerpund smør tilhørte "Christiania skole", dvs. Katedralskolen. ½ skippund tunge (= 10 lispund) tilhørte kongen, og 5 lispund tilhørte herr Ole på Gjerdrum, altså presten ved Gjerdrum kirke. Dette var ikke prestens personlige eiendom, men presteembetets.

Ettersom det var Katedralskolen som var den største partseieren, betydde det at rektor der "rådet bygsel", altså kunne bestemme hvem som skulle få drive garden, eller gardene ettersom det ble flere av dem. Han utstedte bygselbrevet, som altså var tillatelse til å drive garden. Oftest var det slik at sønn eller andre slektninger fikk bygselbrev når en falt fra.

Dette betyr altså at bøndene på Hexeberg tilsammen hvert år skulle betale 1 skippund tunge, dvs. ca. 185 kilo korn + ca. 9 kilo smør til Katedralskolen i Kristiania, dessuten 10 lispund, litt over 90 kilo korn til kongen og 45 - 50 kilo korn til presten ved Gjerdrum kirke. Vi kan gå ut fra at disse naturalytelsene etter hvert ble omgjort til penger.

Kronens part ble solgt til brukerne av Hexeberg-gardene i 1728. Den største parten, som Katedralskolen eide, ble solgt til brukerne på begynnelsen av 1800-tallet. I 1801 kjøpte de to bøndene på Oppigarn, Søren Henriksen og Hans Jakobsen, denne delen, og i 1806 kjøpte Tarald Larsen Katedralskolens part i Nedre Hexeberg. Dermed var alle de tre daværende gardene selveiergarder.

Matrikkelgarden Hexeberg

Matrikkel er et offentlig jordregister som inneholder en rekke opplysninger til bruk ved skatteligning o.l. Med matrikkelgarden Hexeberg menes hele Hexeberg, altså det som senere har hatt gardsnummer 86. Bruksnumrene er nyere og angir deler av den opprinnelige matrikkelgarden.

Fra gammelt av har norske gardar vært delt inn i fullgarder og halvgarder, alt etter størrelsen, eller egentlig verdien. Dette var såkalte skatteklasser og fungerte slik at en halvgard gav halvparten så mye skatt som en fullgard. På 1500-tallet kom en forordning som innførte en ny skatteklasse, kalt ødegard eller kvartgard. Mange av disse ødegardene var gardar som hadde eksistert før Svartedauden 1350 og senere tatt opp igjen. Det er mulig at det er trukket en ødegard inn under Hexeberg.

Stattholderen Hannibal Sehested ville gjennomføre en reform av skattesystemet i Norge, og han utferdiget i 1644 den såkalte skatteordinansen hvor det ble krevd at det skulle opplyses om navn på brukerne, eierne, størrelse på landskylda, om skatt, m.v.

Skattematrikkelen fra 1647 opplyser at Hexeberg var fullgard og at der bodde Hans og Embret. Det var tre eiere til garden. Størsteparten, 1 skippund tunge og 1 ½ bismerpund smør, tilhørte Christiania skolle (dvs. Katedralskolen), som også hadde bygselsretten, dvs. rett til å avgjøre hvem som skulle få byggle og drive garden. Videre eide kronen (kongen) ½ skippund tunge og "Olle paa Gierdrum" ¼ skippund. Den siste var presten ved Gjerdrum kirke. Skatten var på 6 ½ daler 1 mark. Hvis en regner om smørskylda til tungeskyld (altså korn), blir landskylda på 45 lispund tunge, dvs. 2 ¼ skippund. Dette skulle bety ca. 415 kg korn. Det er nevnt to brukere, Hans om Embret, og sammenhengen videre viser at Embret bodde på Oppigarn og Hans på Nedre Hexeberg.

Vi har noen nye opplysninger i den såkalte landkommisjonen av 1661. Her nevnes det tre brukere, Embret og Gudbrand

som bodde på Øvre og Torbjørn som bodde på Nedre Hexeberg. Landskylda er den samme som i 1647, men det står at den største parten tilhører Søren skolemesters kanoni, dvs. Katedralskolen. Nå får vi vite at det på Hexeberg ble sådd 8 tønner havre og 1 tønne blandkorn (blanding av havre og bygg). Tienden, som altså var en avgift av garden, er 4 tønner havre og 1 ½ tønne nlandkorn pluss 2 settinger (1 setting er 1/16 tønne) hamal-korn. Det er rug eller hvete. Dette var altså tienden, som skulle utgjøre en tiendedel av avlingen. Etter dette skulle en på Hexeberg kunne avle 56 - 57 tønner korn av alle slag. En tønne var 130 - 140 liter. Det står videre at det på Hexeberg var 3 hester, 4 ungfø, 9 kuer og 8 sauer.

Vi har også en matrikkel fra 1665. Den oppfører Embret og Torbjørn som brukere på Hexeberg. Landskyld og eiere var de samme som i 1661. De fleste opplysningene er omtrent de samme som den gangen, men nå får vi vite at Hexeberg hadde 12 kuer, 6 ungfø, 12 sauer og 4 hester. Det er altså en liten økning på 4 år. Videre står det at det er skog til husbehov og en have til humle, som ble brukt til ølbrygging.

I matrikkelen av 1723 finner vi navnene Kolbjørn (skal være Torbjørn), Nils, Jakob og Klemet. Nils bodde på Nedre Hexeberg og Klemet, Jakob og Torbjørn på Øvre. Det ble sådd 4 tønner blandkorn og 18 tønner havre. Tienden var 1 tønne 5 skjeeper blandkorn og 5 tønner 3 skjeeper havre. (En skjepe er 1/8 tønne.) I tillegg kom noe ost. Etter dette skulle kornavlingen være på ca. 70 tønner. Høyavlingen var på 84 lass (disse var små). Hexeberg hadde nå 7 hester, 24 kuer og 20 sauer. Alt dette betyr at det må være brutt opp en god del jord siden 1660-årene. I 1723 er det ikke nevnt noen husmannsplasser. Det var skog til gardens behov og "måtelig" jord. Det var ingen kvern.

Vi har videre noen opplysninger om jordavgift i 1802. Det var tre bruk, og de ble taksert slik: Tarald (nedre Hexeberg) 1.300 riksdaler, Søren (Øvre 86/3) 650 rd. og Hans (86/5) 650 rd. Dette er altså taksten på gardene. Det står videre at Hexeberg lider av

elvebrudd og oversvømmelse, men ellers er det en god gard.

Vi fikk nye matrikler i 1838, 1886 og i 1904. I 1838-matrikkelen har en forlatt systemet med skippund, lispund osv., og man uttrykte matrikkelskylda i daler, ort og skilling, som ikke hadde noe med pengeenhetene på den tiden å gjøre. I 1886 fikk vi betegnelsene mark og øre, som vi fremdeles har.

Vi kan til slutt gjengi hva matrikkelen av 1904 skriver om Hexeberg:

Br.nr. 1: Kristian og Theodor Kristoffersønner, 5 mark, 48 øre.
Br.nr. 2: Jens Kristiansen, 4 mark 72 øre.
Br.nr. 3: Ole Hansen Hasler, 4 mark 41 øre.
Br.nr. 4 (Haugerud): Ole Hansen Hasler, 10 øre.

Br. nr. 5: Laurits Hansen: 6 mark 35 øre.

Søgarn var i 1904 forlengst blitt en egen gard, men går her sammen med br. nr. 1. Skylddeling fant sted i 1918, og eiendommen fikk br.nr. 6.

En gang var disse skyldtallene viktige fordi de var grunnlag for skatter og avgifter, men i dag betyr de ingen ting.

De første brukerne på Hexeberg

Hexeberg kan ha vært delt allerede før Svartedauden i 1350. Et tillegg i den såkalte vissøreskatten i 1577 kan tyde på det.

Per Otto Asak skriver at den første bruker av Hexeberg vi kjenner navnet på het Einar. Han var bruker her i 1514. I 1557 finner vi navnet Embret, og i 1579 het brukeren Aslak. Han er nevnt i forbindelse med en sak hvor hans kone Barbara Hexeberg er beskyldt for trolldom. Han og hennes stesønn vitnet for Barbara. Denne Aslak er trolig den samme som i 1576 bodde på Haug i Nittedal.

I 1600 gav Jon tiende av en fullgard. I 1612 het brukeren Hans, og han hav også tiende av en fullgard. Han fortsatte som bruker til ca. 1650. Han hadde i mellomtiden fått en medbruker som het Embret og senere også en som het Gulbrand.

Rimeligvis har det foregått slik at Hexeberg først ble delt i Øvre og Nedre Hexeberg, og at Øvre ble delt i to. Det kan

passe med skylda på hvert av brukene. Denne delingen har sikkert funnet sted på 1600-tallet, men mer nøyaktig kan vi ikke fastslå dette. Et delingsdokument angående jorda på de to gardene på Øvre Hexeberg er tinglyst i 1778. Dette er sikkert gjort for å skriftfeste en deling som ble gjort over 100 år tidligere.

I dag er det to garder som heter Nedre Hexeberg. De har henholdsvis bruksnummer 1 og 2. Vanligvis er det slik at den eiendommen som er eldst har bruksnummer 1, og at de andre er yngre jo høyere bruksnummer de har. Denne regelen kan vi imidlertid ikke bruke for Hexeberg fordi delingen av den opprinnelige garden ligger så langt tilbake i tid. Nedre Hexeberg ble delt i to omtrent like store bruk i 1847, og den nye eiendommen fikk br. nr. 2. De to eiendommene Øvre Hexeberg har fått br. nr. 3 og 5 til tross for at de som selvstendige bruk er kanskje to hundre år eldre enn br. nr. 2. Br. nr. 4 er Haugerud, en liten eiendom som ble skilt fra Oppigarn (86/3) av Søren Henriksen i 1833. Peder Halvorsen fikk auksjonsskjøte på Haugerud i 1871, og eiendommen har senere fulgt 86/3. I matrikkelen av 1904 står brødrene Kristian og Theodor Kristoffersønner oppført som eiere av br. nr. 1 (Nedre Hexeberg). Da hadde Theodor drevet Søgarn i nesten 30 år, men skylddeling ble ikke holdt før i 1918, da Theodors sønn Oskar overtok. Søndre Hexeberg fikk bruksnr. 6, og er altså den yngste av de fem Hexeberg-gardene.

Brukerhistorien for Hexeberg

I størsteparten av den tiden som denne gardshistorien dekker, var brukere og eiere av Hexeberg ikke de samme. Garden var en leilendingsgard. Det er derfor moderne gardshistorier skiller mellom bruker- og eierhistorie. Eierhistorien opphører når brukerne blir selveiere.

Det er ikke gjort forsøk her på å skrive slektshistorie i vanlig forstand. Bare de personer som har hatt direkte tilknytning til en av Hexeberg-gardene er nevnt sammen med ektefeller og barn. Bare i noen få

tilfeller er det tatt med andre slektsforbindelser.

Nedre Hexeberg, g.nr. 86, br. nr. 1

Skattematrikkelen av 1647 fører opp to brukere på Hexeberg, Hans og Embret. Det er sannsynlig at bonden på Ned Hexeberg var Hans. Han er ikke nevnt i manntallene fra 1664 og 1666, og var vel død da. Disse manntallene oppfører Torbjørn Olsen som en av brukerne, og sammenhengen videre viser at det nå med sikkerhet dreier seg om Nedre Hexeberg. Torbjørn var født i begynnelsen av 1630-årene, og han levde ennå i 1690, da det ble holdt skifte. Hans kone het Marte Gulbrandsdatter, død 1695. Hun var fra Oppigarn (86/3). Av barna kjenner vi disse: Hans, f. ca. 1670, Kristoffer, f. 1674, drev noen år Ask i Gjerdrum, Goro, gift med Hans Gulbrandsen Skår, Anne, gift med Gullik Hexeberg (se nedenfor) og Kari, f. ca. 1676.

I det skiftet som ble holdt 1690 er det registrert ti kuer på garden og seks kuer "hos andre", en del ungdyr, tre hester, to foler, sauer og svin. Videre er det nevnt et roskap, et framskap, et hylleskap med et par kister. Nettoformuen var på 161 riksdaler.

Omkring 1690, altså samtidig med skiftet etter Marte, finner vi Gullik Henriksen som bruker av Nedre Hexeberg. Han var født 1660, død 1713, og var visst fra Viljersrud i Ullensaker. Han var gift med Anne Torbjørnsdatter Hexeberg (se ovenfor). Hun døde sannsynligvis i 1721. Folketellingen 1711 nevner disse barna: Anders, Henrik, f. ca. 1700, sannsynligvis død 1723, Gulbrand, Dorte (se nedenfor), Marte og Ragne (kanskje Ragnhild). Det er mulig at Anne og Ragnhild Gulliksdøtre, som vi finner på plassen Tangen i 1750-årene er døtre av Gullik Henriksen. Etter at Gullik var død, ble det tinglyst en kontrakt mellom Anne Torbjørnsdatter og hennes svigersønn, Nils Iversen, og bruk av garden.

Nils Iversen, som nå overtok garden, var visst fra Store Gran. Han døde sannsynligvis i 1732. Hans kone var Dorte Gulliksdatter Hexeberg. Hun levde iallfall i 1753, da det ble holdt skifte etter henne. Vi

kjenner disse barna til Nils og Dorte: Jens, f. 1715, sannsynligvis død ung, Karl f. 1722, gift med Torer Karterud, Henrik f. 1724 (se nedenfor), Gunhild f. 1726, sannsynligvis død ung, Marte f. 1729 og Nils f. sannsynligvis 1730.

I 1728 solgte kongen den delen han eide i Hexeberg, 10 lispund tunge, til kaptein Christian Leth for 70 riksdaler. Kaptein Leth solgte samme året den samme parten til Nils og de to brukerne på Øvre Hexeberg, Torbjørn og Klemet, for 107 riksdaler. Denne parten ble delt slik at Nils fikk halvparten, dvs. 5 lispund, og de to andre en fjerdepart hver. Men fremdeles regner vi Hexeberg som leilendingsgard, ettersom brukerne først kjøpte Katedralskolens part, som var den største, omkring 1800 (se nedenfor). Den nevnte parten, altså 5 lispund tunge, finner vi igjen i skiftet etter Nils i 1732. Nettoformuen var på 171 riksdaler.

Dorte Gulliksdatter giftet seg igjen med Søren Rasmussen, som var fra Gjerdrum. Han overtok sannsynligvis Hexeberg i 1722. Dorte og Søren fikk ingen barn sammen, men fra sitt første ekteskap hadde Søren sønnen Amund, f. 1707, død før 1742, som ble gift med Mari Olsdatter, som var enke på Slattum i Nittedal. Amund Sørensen Slattum hadde en sønn som het Kristoffer og en datter som het Berte, som ble gift med Henrik Nilsen, sønn til den tidligere brukeren Nils Iversen (se ovenfor). Det ble holdt skifte etter Søren i 1753. Boet eide da 2 ½ lispund tunge i Hexeberg, og nettoformuen var på 105 riksdaler.

Den neste brukeren på garden ble Henrik Nilsen, 1724 - 1771. Han var sønn av Nils Iversen og Dorte Gulliksdatter (se ovenfor), og han giftet seg med Berte Amundsdatter, som var sønnedatter av Søren Rasmussen i hans første ekteskap. Henrik og Berte fikk disse barna: Dorte f. ca. 1758, død 1785, gift med Henrik Brynildsen Hveim i Nannestad, Amund f. 1761, kom til Semmerud, Nils f. 1764, kom til Ramby i Ullensaker og Søren 1767 - 1337, som kom til Øvre Hexeberg. Henrik

fikk i 1756 skjøte på de fem lispund tunge som Nils Iversen hadde eid.

Enka Berte Amundsdatter f giftet seg igjen med Tarald Larsen fra Fløkstad, f. ca. 1745, død 1821. Tarald og Berte fikk en datter, Mari f. 1774 (se nedenfor). Tarald overtok sannsynligvis garden i 1770, for det året fikk han bygselbrev fra kanselliråd Hersleb på "halve garden", dvs. halvparten av Hexeberg. Skjøte på denne garden fikk Tarald i 1806 for 1550 riksdaler. Samme år, altså i 1806, solgte Tarald garden til sin svigersønn og opprettet en livørekontrakt (føderådskontrakt) for seg selv og Berte med ham.

Kristian Kristiansen var fra Rud i Gjerdrum, f. 1779, sannsynligvis død 1833. Han ble gift med Mari Taraldsatter Hexeberg 1774 - 1849. Av barna vet vi om Kristian f. 1805 (se nedenfor), Henrik 1808 - 1830, Mari 1811 - 1882 (se nedenfor), Karen 1817 - 1850, gift med enkemann Herman Pålsen Gjerdrum, kom til Søgarn Gjerdrum, senere til Store Gran. Det ble holdt skifte etter Kristian og Mari i 1835, og garden gikk nå over til svogerne Kristian Kristiansen (Rud) og Kristoffer Hansen i fellesskap. Skiftetbrevet finnes på Hexeberg ennå, og det er et meget omstendelig dokument på ca. 100 sider. Av hus er nevnt stabbur, kjellerbu, gamlestue med loft, gang,orstue og kjøkken. Vi kan nevne at her fantes to kakkelovner, noe som neppe var vanlig den gangen. Videre er nevnt fem kuer, tre griser, tre stuter og to hester. Men noen nyere beboelseshus enn gamlestua er ikke nevnt. Boet hadde en nettoformue på 1445 daler, som ble delt med en halvpart på Kristian og en fjerdepart på hver av de to jentene Mari og Karen. Denne summen tyder på en viss velstand på Hexeberg.

Kristian Kristiansen d.y. var født i 1805, og han er ikke nevnt i folketellingen av 1865, så han var vel død før den tid. I livørekontrakten av 1834 (se nedenfor) er han kalt Kristian Kristiansen Rud, så han bodde vel der det året.

Nå blir slektskapsforholdene for alvor innviklet på Hexeberg-gardene.

Kristian giftet seg nemlig med Anne Marie Henriksdatter, som var enke etter Johannes Kristiansen Rud, som var bror til Kristian Kristiansen d.e. født 1779 (se ovenfor).

Anne Marie giftet seg altså med sin avdøde manns nevø. De fikk en sønn sammen som het Tore, og som kom til Flatby i Gjerdrum.

Nedre Hexeberg ble delt i 1847, og Kristian Kristiansen skjøtet den fraskilte delen til stesønnen Kristian Johannessen. (se videre under br. nr. 2.) Den delen som ble br. nr. 1, drev Kristian sammen med sin svoger Kristoffer Hansen, f. 01.01.1807. Han var fra Olstad i Ullensaker og døde sannsynligvis i 1890. Kristoffer giftet seg med Mari Kristiansdatter Hexeberg 1811 - 1882 (se nedenfor). Kristian og Kristoffer overtok garden sammen etter skiftet i 1835 for 1.400 speciedaler.

Året før ble det opprettet en livørekontrakt (føderådskontrakt) mellom Mari og svogrene Kristian Kristiansen d.y. og Kristoffer Hansen. Der står det at Mari skal ha fri "bekvemmelighet" i hovedbygningen på garden og årlig en rekke varer som de to svogrene skal levere til henne. Det er nevnt 1 ½ tønne rug 3 tønner bygg, 1 tønne og 2 skjeeper erter (1 skjepe er 1/8 tønne), 4 skjeeper byggmel, 3 bismerpund flek (1 bismerpund er 6 kg), 3 bismerpund kjøtt, 3 bismerpund smør, 4 pund kaffe (et pund er ½ kg) og 4 pund raffinade samt 4 pottes nysilt melk daglig om sommeren og 2 pottes om vinteren (1 pott er litt under en liter). Det er også nevnt noen andre ytelser, og til slutt står det at svogrene skal sørge for en sømmelig begravelse. Dokumentet er datert Vestbingen 30.06.1834 og er underskrevet av Kristian og Kristoffer "med påholden penn".

Kristoffer og Mari fikk disse barna: Hans. f. 1829 (før foreldrene var gifte), død samme år, Kristian 1837 - 1898 (se nedenfor), Hans 1842 - 1917, gift med Christine Amundsdatter Rudshaugen i Udnes. Hans overtok Rudshaugen og fra ham stammewr dem som heter Hexeberg i Nes. (Det er muligens denne Hans som i 1868 ble gift med Karen Lovise Hansdatter Rud, som døde allerede i 1869.) Kristoffer

og Mari fikk to barn til: Inge Marie, f. 1845, gift med Johan Solberg i Skedsmo. Hun hadde utenom ekteskap en sønn som het Kristian, f. 1870, som ble kjøpmann i Oslo. Den yngste het Theodor 1848 - 1931 og han ble gift med Berte Olsdatter Hexeberg fra Oppigarn. De kom til Søgarn (se der). Den neste eieren av denne garden ble også en Kristian, nemlig eldste sønn av Kristoffer, altså

Kristian Kristoffersen, 1837 - 1898 gift med Karen Hansdatter fra Eik i Nannestad. De fikk to barn: Karl Martin 1884 - 1963, gift med Selma Rovestadmoen fra nabogarden, kom til Gystad i Ullensaker. Deres barnebarn driver i dag den andre Nedre Hexeberg-garden (86/2). Den andre sønnen het Hans, 1887 - 1959, og overtok farsgarden. Karen Hansdatter hadde også en sønn som het Johan og som overtok Gutu i Nannestad.

Kristian og hans bror Theodor står oppført som eiere sammen i matrikkelen av 1886, men Theodor hadde for en tid tilbake overtatt sin del av Hexeberg, nemlig Søgarn 86/6. Men det ble ikke holdt skylddeling før i 1918. Det er sannsynligvis Kristian som har oppført den nåværende hovedbygningen. Tømmeret ble tatt fra et tidligere militærdepot som var i to fulle etasjer. Fjøs ble bygd i 1881.

I 1920 skjøtet Karen Hexeberg (enke etter Kristian) garden til sin sønn Hans C. Hexeberg, 1887 - 1959. Han var gift med Johanne Pedersen 1887 - 1969. Barn: Edel 1912 - 1972, gift med Ole Hexeberg (se 86/3), Kitty 1913 - 1971, gift med Johan Aanerud, kjøpte Rud i Frogner, Kåre f. 1921, gift med Kate Lynne fra Oslo, arbeidet en tid hos Gresvig i Oslo og begynte senere sportsforretning i Skedsmo-korset. Nå bor han i Sameia. Hans, f. 1925 er gift med Ingeborg Vestvold, arbeidet som snekker, Johan Kristoffer, f. 1927, overtok garden (se nedenfor). Det var også to barn til som døde små, Jånn og Johan som var tvillinger med Kåre og Hans.

Hans Hexeberg flyttet som ung til Oslo hvor han arbeidet ved Sporveien. Garden overtok han som nevnt i 1920. Hans

kone Johanne var fra Hokksund, hvor faren hennes hadde en gard. Senere drev Pedersen skysstasjon på Hvalsødegarden. Hans Hexeberg har panelt hovedbygningen, som er av tømmer, og han bygde ny låve på garden. Det stabburet som nå står på garden kan være bygd omkring 1920. Tidligere var det et dobbelt stabbur til begge gardene. Det ble revet da det nye ble bygd.

I 1951 overtok Hans Hexeborgs yngste sønn Johan Kristoffer Hexeberg, f. 1927, gift med Marit Sofie Edseth fra Nannestad, f. 1927. Barn: Tone-Lise, f. 1953, gift med Åge Torp fra Lindeberg, flyttet til Enebakkneset, og Bjørn-Tore, f. 1955, som har garden nå.

Johan har planert ca. 100 mål og drenert 90 mål på garden. Videre har han satt opp silo, korntørke og garasje. Han har også restaurert hovedbygningen og skiftet tak på den og låven. Johan driver nå med betongkjøring og bor på Sameia.

I 1987 overtok Johans sønn Bjørn-Tore Hexeberg, f. 1955, gift med Mariann Yvonne Ohrstrand fra Skjeberg i Østfold, f. 1956. Barn: Hege Jeanette, f. 1975, Christian André, f. 1980 og Sondre Kristoffer, f. 1986.

Bjørn-Tore har bygd det huset på Sameia som hans foreldre nå bor i, og han har bygd om hovedbygningen på garden. Videre har han planert ca. 20 mål, og sammen med naboen lagt om veien fram til begge Nedre Hexeberg-gardene. Bjørn-Tore driver også med betongkjøring. Garden er nå på 140 mål dyrket og 135 mål skog. Driften er lagt om til korn-produksjon.

Det finnes ennå en del gamle møbler på garden. Vi kan nevne framskap, en gulvklokke som er bronset over, en overmalt kiste, slabord, sofa, tolv stoler og et møblement i dansk herregårdsstil.

Thor Hexeberg
Del 2 av artikkelen fortsetter i neste utgave av Artikler fra Blaker og Sørum historielag.

Artikler fra Blaker og Sørum historielag i 1999

Som en påminnelse om at vi er åpne for stoff fra medlemmene, trykker vi utgivelsesplanen for 1999 med frist for stofflevering til nummeret i parentes. Dersom du synes det er vanskelig å formulere det du har på hjertet, hjelper vi deg gjerne med det. Vi regner med seks utgivelser også i år.

Nr. 1 - 1999 1. februar (18. januar)
Nr. 2 - 1999 22. mars (8. mars)
Nr. 3 - 1999 31. mai (17. mai)
Nr. 4 - 1999 23. august (9. august)
Nr. 5 - 1999 18. oktober (4. oktober)
Nr. 6 - 1999 13. desember (29. november)

Oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida Del 2: Far

Far var født 18. november 1873 og mistet moren sin da han var litt over fem år gammel. Hun hadde fem gutter og en pike og døde i barselseng. Hun blødde seg simpelthen ihjel. Den piken som ble født levde opp og ble ganske gammel. Da det var klart at bestemor ikke ville overleve, fikk alle barna beskjed om å gå stille og pent inn til sengen hennes for å ta avskjed. Far fortalte meg at han aldri glemte hennes bedrøvede blick da de tok forvel med hverandre.

Det ble en tung og vanskelig tid både for bestefar og alle barna. Den nyfødte piken ble plassert hos en tante i Kristiania, og fikk det så bra som det var mulig å gjøre det. Det ble sagt at hun ble svært bortskjemt, men hun klarte seg bra for det. Hun giftet seg i ung alder med en misjonær og reiste med ham til Zululand i Sør-Afrika ved århundreskiftet. Etter omtrent tjue år kom de tilbake til Norge og ble her siden.

Vinterlandbruksskolen

I midten av 1890-årene gikk far på Vinterlandbruksskolen i Kristiania. Skolen var i en lav gul trebygning i Akersgaten 44, omtrent der hvor regjeringsbygget ligger i dag. Før huset var brukt til skole hadde det vært fødselsklinikk der. En av fars klassekamerater var født der.

Skolen hadde elever fra store områder og hadde også en meget bra

praktisk lærlingetjeneste. Ordningen var slik at de elevene som ikke var vant med gardsbruk eller gardsarbeid fikk praksis på en såkalt «lærling-gard» før de gikk den første vinteren på skolen. Der måtte de være med i all slags gardsarbeid hele sommeren. Skolen begynte i første halvdel av oktober, og teoriundervisningen gikk over to vintre. Den mellomliggende sommeren måtte alle elevene ut på garder for å få praksis. «Lærling-gardene» lå først og fremst i området rundt Oslo og Oslofjorden, på Romerike, Toten og Hedmarken.

På Vinterlandbruksskolen lærte far også landmåling. Vi har rammet inn et kart

Vi fortsetter her en serien vi startet i forrige nummer, med Kristian Lieunghs omfattende fortelling om sin egen oppvekst på Melvold i Frogner i mellomkrigstida. Neste del kommer i neste nummer. Har du spørsmål eller kommentarer, så skriv til oss eller Kristian!

over en del av Gamle Ullevold Gård som han har tegnet. Det er et nydelig utført arbeide og er datert den 20.12.1894. Det henger på veggen over skrivebordet i stua vår.

Høytlesning

Når det gjelder mine egne minner fra barndommen, må jeg først og fremst tenke på mor og far og alt det som kan forbindes med dem. Noen av de kjæreste minnene jeg har fra den tiden er at de leste høyt for meg. Lenge før jeg kunne lese selv fikk jeg en liten billedbok med tykke, solide blader. I den boka var det bilder av forskjellige slags dyr som de voksne lærte meg navnene på. Den boka ble mye brukt.

Selv om far var streng og alltid hadde mye å gjøre, tok han seg ofte tid til å lese for meg. Han holdt barnebladet «Magne» for meg, og der stod det mange morsomme og spennende stykker og fortellinger. Jeg fikk også noen koselige barnebøker som far leste i for meg om kvelden når det passet slik. Da jeg var ganske liten, hendte det av og til søndag morgen når far kunne ligge lenge, at jeg krabbet opp i sengen til ham og lå i armkroken hans mens han leste for meg. Da

koste jeg meg virkelig, og det er av de kjæreste og beste minner jeg har fra barndommen. Da følte jeg virkelig at far var glad i meg.

En liten hendelse som jeg kan huske, kan med sikkerhet tidsfestes nøyaktig til min femårsdag. Da var far og mor på besøk hos noen slektninger i Tønsberg, og de sendte gratulasjons- kort til meg som jeg fikk den dagen. Jeg kunne jo ikke lese hva det stod på kortet, det måtte en av de voksne gjøre, men jeg husker at det var stor stas.

Fars åremålsdager

Høsten 1923 fyllte far 50 år. Da var det et stort selskap hjemme med mange gjester. Jeg var sju år og koste meg veldig når det var mange fremmede mennesker til stede. Da vanket det god mat og gode kaker. Det var også morsomt å høre på mye av det som de voksne snakket om.

Denne femtiårsdagen husker jeg det ble et forrykende uvær utover kvelden og natten. Våt tung snø veltet ned, og det gjorde også en lysstolpe på «saujordet», et lite jorde like utenfor hagehekken hvor det for det meste var sauehavn. Lyset ble borte og parafinlampene måtte hentes fram igjen. Jeg vil tro at strømmen var borte minst et par dager, men det betød ikke på langt nær så mye som det ville ha gjort i dag. Det var jo bare gått et par år siden folk fikk elektrisk lys, og elektriske apparater fantes nesten ikke. Da gjestene skulle hjem, kjørte alle med hest og slede, og det var sikkert ikke bare lett å komme gjennom snødrivene. Det var diverse onkler og tanter og andre slektninger fra Myhrer i Frogner, Karterud og Tomt i Skedsmo og Aamodt og Spenningen i Gjerdrum.

Da far fyllte 60 år, var han formann i Akershus Landbrukssekskap, og det kom mange mennesker fra forskjellige landbruksinstitusjoner. Det jeg husker best, var at den eldste søsteren min, som hadde gått på husmorskolen på Eidsvoll, skulle lage is til gjestene. Den gang var det ikke bare å dra på butikken for å kjøpe is i to-liters bokser. Noe slikt fantes ikke i handelen. For å lage dessertis trengtes is, og om morgenen ble

jeg sendt opp på dammen bak låven for å hente to bøtter med isbiter. Jeg hogde isen løs med øks. Da jeg kom inn med isbitene, så jeg hvordan hun blandet isen med grovt salt og hadde det opp i et stort kar. Blandingen til isen var gjort ferdig i en isform på forhånd, og denne ble nå satt opp i karet og ble dekket til av is- og saltblandingen. Etter noen få timer var isen stiv og ferdig til servering. I den var det rikelig med både egg, fløte og sukker, og smaken var fortreffelig.

Fars 70-årsdag ble feiret midt under krigen, og vi hadde gjester hjemme om formiddagen. Ved elleve-tiden hendte det noe helt spesielt. Det kom da åtti amerikanske «flygende festninger» fra England og bombet Kjeller flyplass og tyske fabrikker der. Det ble store ødeleggelser etter bombingene, og selv om det er ti kilometer i luftlinje hjemmefra og dit ned, hørte vi drønnene av bombingene og så flyene. Noen av dem passerte over oss etterpå, og det var jo en fin hilsen til far på fødselsdagen hans.

En mann med autoritet

Vi hadde en hushjelp hos oss da jeg var fire - fem år gammel som het Margit Tansem og var fra Feiring. Jeg traff henne tilfeldigvis igjen omtrent 60 år senere. Hun syntes det var rart å hilse på meg og begynte å snakke om den tiden da hun som ganske ung hadde vært hushjelp hjemme hos oss. Det var flere ting hun kunne huske som ikke jeg visste. Og det var særlig en episode som hadde med meg å gjøre som hadde festet seg hos henne.

Det hadde seg slik at mor eller en av søstrene mine var blitt harme på meg for en eller annen ting som jeg hadde gjort. Hun kunne ikke akkurat huske hva det var, men mente å huske at det nærmest var en bagatell. For liksom å feie det hele vekk, hadde en eller annen sagt følgende til meg: "Bare vent til far kommer hjem, da skal han få vite hva du har gjort, og da skal du få sin straff." Hun fortalte at da hadde jeg blitt så redd at jeg ble helt hysterisk og gråt og skreik så det var helt forferdelig. Den gang hadde det nok gjort inntrykk på henne fordi hun syntes det

var tankeløst å komme med en slik trussel mot en liten gutt som tok det inn over seg på den måten. Det hele beviser nok også at jeg hadde en veldig respekt for far. Kanskje i meste laget. Og helt sikkert uten grunn.

Kristian Lieungh

Fløting gjennom århundrer

Da det i 1984 ble klart at Glomma ville bli nedlagt som fløtningsvassdrag, organiserte Norsk Skogbruksmuseum på Elverum et "Prosjekt Glomma" for å sikre kilde-materiale med tanke på kulturhistorisk dokumentasjon og vitenskapelig bearbeiding av Glommafløtingens historie. I fjor kom boka "Fløting gjennom århundrer" skrevet av amanuensis Øivind Vestheim ved Norsk Skogbruksmuseum. Det er blitt en flott bautastein over fløtingas historie i Glomma- og Mjøsvassdraget, ikke minst takket være innsatsen til Thorsrud a.s., Lokalhistorisk Forlag på Lillehammer, som har stått for den grafiske designen på produktet, som er spekket med flotte bilder både i svart-hvitt og farger.

Utgivelsen er finansiert med øremerkede midler fra Glomma felles-fløtningsforening, men boka har likevel en balansert framstilling av forholdet mellom skogeiere, trelastindustri og fløtere. Ikke minst i det rikholdige billedmaterialet og de tilhørende billedtekstene trer hverdagens slitere og helter tydelig fram for oss. Og kontrasten blir slående til den storslåtte middagsoppdekningen ved Fredrikstad Tømmerdireksjons avskjedsfest for direktør Wilhelm Blakstad 19. mars 1934, der 42 stivpyntede menn i kjole og hvitt sitter forventningsfullt vendt mot fotografen.

Når startet organisert fløting?

Øivind Vestheim heller kaldt vann i blodet til oss som gjerne vil dokumentere at Bingen lenser kan dateres helt tilbake til 1300-tallet. "Vi kan egentlig ikke med full sikkerhet hevde at regelmessig fløting har foregått i Glommavassdraget lengre tilbake enn da vassagene ble anlagt tidlig på 1500-tallet," skriver han, og fortsetter: "Det eldste direkte belegg for fløting går tilbake til 1548 da borgerne i Sarpsborg fikk privilegiebrev og

"første Kiøb på Sperrer. Bord og annen Last" ovafor og nedenfor Sarp. Retten gjaldt hele vassdraget - eller som det står i brevet - "...Saa wijtt som Elffuen Sig strecher, Som er Wijdt hen, fra hendis begyndelse och hindes Vdløeb i Søenn - Wed Fredrichstad...". Selve brevet fra 1548 er ikke bevart, men det er henvist til det i en herredagsdom fra 1628, som gjelder en strid mellom borgerne i Christiania og Fredrikstad om retten til tømmer i Glommavassdraget."

Men hva så med Alexander Bugges teori framsatt i boka "Trælasthandelens historie", om at garden Bingen har fått sitt navn fra det gammelnorske ordet "bingr", som betyr stengsel eller avdelt rom, og som kan ha vært en betegnelse nettopp på ei lense for å stanse og lagre tømmer? Og hva med Bugges teori om at Haftor Jonsson på Sudrheim i 1312 fikk Borregaard ved Sarpsborg i gave fra sin svigerfar, kong Håkon 5. Magnusson, for å kunne kontrollere fløtinga i Glomma?

Øyvind Vestheim skriver: "Bugges teori er ofte nokså ukritisk blitt brukt som faktisk historisk belegg for at organisert fløting i Glommavassdraget går tilbake til 1300-tallet. Teorien er ganske besnærende, men det er all mulig grunn til å stille seg skeptisk til den. For det første er det aldri godtgjort at tømmerfløting var noen vesentlig virksomhet i Glomma allerede omkring 1300 som det kunne være av interesse å kontrollere. Sudreim og Borregaard var gamle ættegårder som hadde fått sin posisjon som herreseter før fløting og tømmerhandel kunne ha utgjort det økonomiske og maktpolitiske grunnlaget. Begge gardene ligger f.eks. strategisk godt til i forhold til deler av Glomma som er farbare med båter og små skip.

Ut fra de naturlige forhold er det svært tvilsomt at Borregaard ved Sarpsfossen skulle kunne ha vært viktig for fløting av tømmer så tidlig som på 1300-tallet. Som tidligere nevnt var det ingen utførsel av trelast fra Sarpsborg ifølge tollregnskapene fra 1528. Trelasthandelen fra Sarpsborg og Fredrikstad (grunnlagt i 1567) tok seg opp først mot slutten av århundret, og da virker

det usannsynlig at det skulle ha vært en lang tradisjon med tømmerfløting helt tilbake til 1300-tallet.

På garden Sudreim ble det reist kirke litt før midten av 1200-tallet, og den mektige og velkjente Sudreimsætten kan knyttes til garden fra omtrent dette tidspunktet. På slutten av 1200-tallet satt den mektige Jon Ivarsson Raud på Sudreim. Kongen gjorde ham til ridder og riksråd i 1295, og lot senere sin datter, Agnes, gifte seg med hans sønn, Haftor Jonsson. Det er derfor ikke det minste "underlig", slik Bugge skriver, at Haftor Jonsson valgte farsgården Sudreim som sin ættegard. Giftermålet hadde nok sammenheng med Sudreim og Sudreimsætten sterke posisjon, men denne skyldtes knapt eventuell fløting i Glomma og beliggenheten av tømmerlensa.

For det andre er det noe uklart hvor langt tilbake Bingen er blitt brukt som gardsnavn. Bingen er første gang nevnt i en yngre og udatert påtegning bakpå et testamentarisk brev fra 1308 der korbrødrene i Oslo får deler av garden Rjødokull i gave. Det er nok forøvrig riktig som Bugge antyder, at det er denne garden som senere har fått navnet Bingen. Ifølge Rygh er Bingen (Bing) neste gang brukt i dokument fra 1557, og på det tidspunktet eksisterte helt klart også Bingen lense.

Bingen er framfor alt blitt brukt som grendeavn flere steder uten at det kan ha noen bakgrunn i tømmerfløting. Det finnes bl.a. to tilfeller i Nes kommune, nemlig Aulibingen og Runnibingen. Det er rimelig å tro at alle Bingen-navnene i dette området skulle ha samme opprinnelse. I så fall kan også Bingen ha vært et grendeavn som så er gått over til å bli brukt om garden."

Trelasthandlernes organisasjon

Johs. Johannesen (1877 - 1954) ble ansatt som ingeniør i Christiania Tømmerdireksjon i 1902, og var administrerende direktør i selskapet i hele 42 år, fra 1906 til 1948. I perioden 1907 til 1917 var han samtidig også lensebestyrer på Fetsund. Han var en markert skikkelse med store historiske interesser. Det er bevart flere manuskripter

og utredninger om fløtingas historie fra hans hånd i fløtingsarkivene. Han regnes som opphavsmann til en teori om at det allerede i 1580-årene skal ha eksistert en slags organisasjon av tømmerhandlere kalt "Trælasthandlercorporationen" i Oslo. Den skulle på det tidspunkt også hatt en valgt direksjon som ikke bare bestyrte fløtinga i Glommavassdraget, men som dessuten spilte en avgjørende rolle ved fastsetting av tømmerpriser og salgsvilkår forøvrig.

Øyvind Vestheim beklager at det av Johannesens notat ikke går fram hvilket kildebelegg han har for sin påstand, og han reiser tvil om dens riktighet: "Det påfallende er at verken tidligere tiders eller dagens faghistorikere som har kjennskap til et vidt spekter av relevante kilder, har nevnt eller støtt på en slik organisasjon så tidlig som før 1600-tallet. Til tross for kildestudier som hittil er gjort av flere, har det heller ikke vært mulig å spore denne organisasjonens historie gjennom de følgende to hundre år. Men hvis denne organisasjonen hadde en så sentral rolle i tømmer- og trelastomsetningen samt fløting som den er tillagt, er det nesten utenkelig at den ikke skulle ha satt spor etter seg i offentlige arkiver, ikke minst rettsmaterialet. At trelasthandlerne i Oslo skulle ha organisert seg i en "Trælasthandlercorporation" allerede i 1580, må vi derfor foreløpig betrakte som en ikke belagt teori eller påstand, men den kan være riktig."

Først på slutten av 1700-tallet har vi etter Vestheims oppfatning dokumenterte kilder som påviser en slik organisasjon. I fløtingsarkivene etter Glomma fellesfløtningsforening finnes det forhandlingsprotokoller for både direksjon og generalforsamlinger bevart fra og med 1792. Ut fra dette kildematerialet kan Vestheim dokumentere hvor skillet mellom tverrelvfløting og fløting i hovedvassdrag har gått. Tverrelvfløtinga har tradisjonelt vært betalt av skogeierne (bøndene) som selgere av tømmeret, mens fløtinga i hovedvassdraget har foregått for kjøpernes regning. Den fløtinga som ble drevet på leverandørenes regning kalles gjerne "privatfløting" i mot-

setning til den fløtinga som direksjonen var ansvarlig for.

Fløterne fikk opprinnelig ikke fast lønn. De årlige fløtermøtene om våren ble også kalt "akkorderingsmøter", fordi en da bestemte hvem som skulle få fløtingsarbeidet og til hvilken pris. Fra gammelt av ble dette kalt "licitation" eller "bortlicitering". Det kunne være flere fløterlag som la inn anbud på fløtinga i et vassdrag, slik at det laget som bød minst fikk tilslaget. Hvert lag hadde en fløtersjef eller "fløterhusbond" som ansvarlig leder. Den betalingen denne fikk ble kalt "dusør". I mellomkrigstida ville de nye fagforeningene lisitasjonssystemet til livs, og dette var en hovedårsak til flere av de harde arbeidskampene i fløtinga i denne perioden.

I 1907 stiftet arbeiderne ved Fetsund lense sin første fagforening, og året etter forkastet de forhandlingstilbudet og gikk til streik. Overgangen fra paternalistiske arbeidsforhold til kollektive avtaler var et faktum. I 1926 var det en storkonflikt ved Nes og andre lenser i Glomma. Det var en lønnskonflikt som brøt ut 19. april og varte helt til slutten av august. Konflikten hadde alle ingredienser med blokkering av de streikende lensearbeidernes side, mens Tømmerdireksjonen engasjerte streikebrytere. Konflikten endte med gjeninntak av de ordinære arbeiderne. Året etter var det konflikt i Julussa. Den inneholdt mange dramatiske elementer som streikebryteri, statspoliti med hunder, bevæpning blant de streikende fløterne, slåsskamper på lokalet, osv. Til tross for at de streikende "blokkerte" vassdraget, som det het, ble fløtinga gjennomført med et mannskap beskyttet av Statspolitiet.

Avvikling og nedlegging

Hovedårsaken til nedlegging av fløtinga i Glommavassdraget var at en valgte å frakte mer og mer av tømmeret på lastebil. Resultatet ble for lite kvantum og for store fløtingsutgifter. Både tømmermengden og gjennomsnittsstokkens volum gikk nedover. Dette førte til stigende enhetskostnader. Det ble med andre ord dyrere å handtere hver

stokk. Og dette var en utvikling som skjedde gradvis over en lengre periode helt fra 1950-åra.

Borregaard var i den siste perioden enefløter i Glomma, og bestemte derfor i virkeligheten hvor lenge det skulle fløtes tømmer der. Tidlig på året 1984 mottok Glomma fellesfløtningsforening brev fra Borregaard om at det ville bli levert tømmer til fløting i 1984 og 1985, og at alt virke skulle være tatt opp av elva innen utløpet av november 1985. På denne bakgrunn vedtok generalforsamlingen i Glomma fellesfløtningsforening den 26. april 1984 at fløtinga i Glomma skulle innstilles etter sesongen 1985. Videre ble det vedtatt at foreningen skulle oppløses innen utgangen av 1987. Dette skjedde på ekstraordinær generalforsamling 30. november 1987, der det også ble valgt et avviklingsstyre som sammen med en liten administrasjon skulle slutføre nedleggingen.

Fløtingsforeningen fikk svært mange henvendelser om overtakelse av fløtingsmateriell og bevaring av fløtingsanlegg. Direksjonen fattet flere beslutninger for å klargjøre sitt forhold til historiske og museale interesser. Norsk Skogbruksmuseum ble i august 1984 overlatt et hovedansvar for å ivareta og samordne historiske og museale interesser. Museet hadde da sjøl i mai samme år tatt initiativet til et "prosjekt Glomma" som hadde som hovedformål å dokumentere og sikre et allsidig kildemateriale om fløtingstradisjoner i hele Glommavassdraget. Den rike film- og bildesamlingen ble overlatt til Norsk Skogbruksmuseum, som også i samarbeid med Riksarkivet fikk ansvar for bevaring og ordning av foreningens omfattende arkiver. Riksarkivets eiendom, deponert på sitt opprinnelige sted i arkivbygningen på Fetsund lense, forvaltes av Fetsund lensemuseum.

Direksjonen besluttet også å bidra økonomisk til at det kunne skrives en fløtingshistorie for vassdraget. Og jeg håper de utdragene vi her har presentert fra denne boka, som kom ut i fjor, har gitt mersmak.

Det er blitt ei flott bok både å lese og bla i for å se på bildene.

Svein Sandnes

Øivind Vestheim:

Fløting gjennom århundrer.

Norsk skogbruksmuseum, 1998.

Historielaget krever originalen av stokkebåten til Sørums

Odd Skullerud kunne støtte forslaget om å velge et spesialbygg for den ca. 2150 år gamle stokkebåten som tusenårssted for Sørums - under forutsetning av at originalen ble utstilt og ikke en kopi. Dersom vi bare ble tilbudt en kopi, kunne han tenke seg andre aktuelle tusenårssteder, og nevnte at Foreningen Norden i Sørums hadde gått inn for Blaker Skanse som Sørums tusenårssted.

Svein Sandnes mente Sørums kommune snarest måtte legge fram langt mer offensive planer dersom de skal ha noen mulighet til å få den originale stokkebåten til Sørums. Han så for seg et flerbruksbygg i forlengelsen av rådhuset på Sørumsand, hvor Jentoft videregående skole kunne få dekket sine behov, kommunen kunne få et moderne kulturhus med bibliotek og hvor Sørumsand Verksted kunne få representative lokaler hvor de kunne motta sine mange internasjonale gjester. I en slik bygning kunne stokkebåten være en hovedattraksjon i et museumsrom hvor også Bingen lenser og fløtingshistorien kan få sin naturlige plass.

Det ble ikke foreslått noen endret formulering av dette punktet i strategiplanen for Blaker og Sørums historielag 1999 - 2004, slik at punktet om stokkebåten nå lyder slik: "Sørums-båten til Sørums. Historielaget vil arbeide for at den ca. 2150 år gamle stokkebåten som ble funnet i Glomma ved utløpet av Rømua, eller eventuelt en kopi av denne, skal utstilles på Sørumsand når den er ferdig preparert. Dette forutsetter at kommunen må forplikte seg til å bygge et spesialbygg for båten, eventuelt i tilknytning til det planlagte kulturhuset. Vi vil arbeide for at dette velges som tusenårssted for Sørums kommune." Etter debatten på årsmøtet vil historielaget med enda større

styrke presisere at det er *originalen* av stokkebåten vi er interessert i.

Rikspolitisk historisk senter på Eidsvoll

Men før vi kom så langt i programmet hadde de ca. tjue medlemmene som hadde funnet veien til Frogner grende-hus 16. februar hørt direktør Thore Desserud kåsere om det nye rikspolitiske historiske senter som planlegges på Eidsvoll. Desserud redegjorde for idéen om et rikspolitisk historisk senter som dels skal ta vare på fortida, dels skal bringe idéene og diskusjonene om frihet, likhet og rett inn i et nytt hundreår. Senteret er valgt som tusenårssted for Akershus fylkeskommune.

Vi fikk en detaljert orientering om planene for bygging av det nye senteret, med alle problemene rundt grunnforholdene som et gjennomgangstema. Fortsatt er det ikke klart hvor bygget skal stå, og da er det lite trolig at det står ferdig 17. mai 2000! Best ble likevel Desserud da han fortalte om det bygget som allerede står der, Eidsvollsbygningen hvor vår grunnlovsgivende forsamling møttes i 1814.

Eiendommene til egen stiftelse

Etter foredrag og spørsmål til dette ble det servert kaffe, mineralvann og smørbrød. Deretter ønsket lederen, Svein Sandnes, velkommen til det formelle årsmøtet, og fikk valgt Dag Nordsveen som møteleder og Lillian Mobæk som sekretær. Årsberetning og regnskap ble godkjent. Kassereren Erik Tømte fikk mange godord da lederen ut fra hans notater kunne besvare spørsmål om kostnadene til Vølneberg gamle skole spesifisert ned til det minste malingsspann.

Annie Selle reiste spørsmål ved om det var en naturlig oppgave for historielaget å bekoste vedlikeholdet ved Slora Mølle og Vølneberg gamle skole. Svein Sandnes svarte at så lenge en kunne søke prosjektstøtte fra kommunen til dette, var det forsåvidt greit, men at styret ville arbeide for at disse eiendommene ble lagt til en egen stiftelse sammen med Valstad Café.

Under valgene ble Svein Sandnes gjenvalgt som leder. Som kasserer ble valgt

Johan Eid, og Steinar Dalbakk og Kåre Sæther ble valgt som nye styremedlemmer. Varamedlemmer i det nye styret er Leif Mathisen, Kåre Svarstad og Trygve Sæther.

Historielagets gjenvälgte leder takket alle fratredende tillitsmenn for innsatsen. Særlig takket han Lillian Mobæk, som nå etter mange år trakk seg fra styret. Men han var glad for at hun ville fortsette som aktivt medlem av arkivutvalget og som ansvar for å bringe Blaker og Sørum historielag ut på internett. Lillian Mobæk demonstrerte også for de interesserte framsmøtte hvordan historielagets sider på nettet vil se ut.

Svein Sandnes

Pilgrimsleden gjennom Sørum

Eivind Luthen fra Pilgrimskontoret er en entusiast som nå gjennomfører sitt prosjekt med reetablering av den gamle pilgrimsleden fra Viken over Hamar til Nidaros. Denne gamle ferdselsvegen går også lengst vest i Frogner gjennom Sørum. Kommunen har nedsatt en komité hvor undertegnede representerer historielaget. Foreløpig har ikke komitéen hatt noe møte, men jeg har hatt kontakt med grunneierne i det området hvor pilgrimsleden gikk, og kan konstatere at de stiller seg imøtekommende til prosjektet.

For å få merket pilgrimsleden til tusenårsskiftet, må kommunen nå ta en rekke initiativ. De må inngå tinglyste avtaler med grunneierne. Det må engasjeres frivillige, f.eks. fra Frogner meningsråd, til å grave ned vegviser-stolper og samtidig påta seg ettersyn og vedlikehold, det vil si å etablere lokal forankring av vegen. Det må velges en hovedtrasé med dokumenterte middelalderminner som fylkeskommunale myndigheter må godkjenne før kommunen detaljkartlegger pilgrimsleden. Det må sikres finansiering av merkestolper med skilt, stipulert til ca. 400 kroner stykket. Og det må lages en turguide for den delen av pilgrimsleden som går gjennom Sørum.

Kultursjef Ida Charlotte Johre synes det forarbeidet historielaget her har gjort er imponerende, og vil gjerne ha et videre samarbeid med historielaget om saken.

Dag Nordsveen

Årets første rusletur

Årets første rusletur vil finne sted før neste nummer av Artikler utkommer. Derfor bekjentgjøres tid og sted her:

Tirsdag 25. mai klokka 18.30

møtes vi på parkeringsplassen ved Statoil på Lørenfallet. Vi rusler så over Norli-brua, langs bekken bak mølla, hvor det i gamle dager var ei bekkekværn, og over gravhaugene til Norli for å ta den gamle stabbursklokka i nærmere øyesyn. Fra Norli følger vi den gamle Fredrikshaldske hovedvei til hengebrua over Asakbekken før vi snur og rusler tilbake til Lørenfallet. Vår guide på turen blir Leif Mathisen. Ta gjerne med litt kaffe og noe å bite i. Det blir en rast på turen.

Artikler fra Blaker og Sørum historielag redigeres av Svein Sandnes.

**Returadresse: Svein Sandnes,
Postboks 62, 1927 RÅNÅSFOSS**

B

Lederens spalte

En skal ha betydelig legning for det metafysiske dersom en i fullt alvor tror at det vil skje noe dramatisk akkurat i det øyeblikk kirkeklokkene i Sørum ringer det nye året 2000 inn. For det første finnes det jo millioner av mennesker i verden som *ikke* feirer nyttår da, og som er kommet kortere eller lengre på tallrekken i sin kalender enn oss i den vestlige kulturkrets. For det andre er det også innen vår kalender 24 tidssoner, hvor vi befinner oss omtrent på midten. Det øyeblikk av høytid vi eventuelt opplever er det andre som for lengst har passert og atter andre som fortsatt gleder seg til.

Når det likevel er etablert et statlig selskap som skal ta seg av tusenårsmarkeringen, og vi i Sørumsdal som i de fleste andre av landets kommuner har nedsatt et kommunalt utvalg med representanter også for de frivillige organisasjonene, er det fordi slike milepæler kan åpne for muligheten til å reflektere og samle seg om hva vi prioriterer som det viktigste i livet til den enkelte og i samfunnet som helhet. Forslaget om at hver kommune skal velge seg et tusenårssted, som det kan nedlegges grunnstein til kommende nyttårshelg, er et uttrykk for det samme: Å prioritere fram et offentlig møtested som i den daglige brødpolitikken alltid kommer i bakleksa.

I Blaker og Sørumsdal historielag mener vi at et bygg som kan huse den unike stokkebåten som ble funnet ved utløpet av Rømua er et godt valg av kommunalt tusenårssted. Skal kommunen ha noe håp om å fravriste Sjøfartsmuséet på Bygdøy denne juvelen i samlingen, må det satses offensivt og uten forbehold. En samordning med planene om et flerbrukshus med fylkeskommunen i tilknytning til oppgraderingen av Jentoft er en god idé. Men for å realisere planene må noen stå fram med visjoner og entusiasme. Hvem gjør kulturbygget på Sørumsdal til fanesak i årets valgkamp?

Svein Sandnes